

BIBLICUM ŚLĄSKIE
KURS ZASADNICZY

Wykład XXXVIII - Księga Pwt widziana z perspektywy i poprzez pryzmat NT

Kiedy spojrzymy na ilość cytatów z Księgi Powtórzonego Prawa pojawiających się w Nowym Testamencie, okazuje się, że jest ona trzecim w kolejności tekstem Starego Testamentu przywoływanym przez autorów chrześcijańskich (por. Psalmi: 107 razy; Izajasz: 104 razy; Powtórzone Prawo: 55 razy). Także w Qumran dzieło to cieszyło się prawdopodobnie dużym uznaniem, gdyż pod względem ilości zachowanych kopii (25) znajduje się ono na drugim miejscu po psalmach (31). Z czego wynika tak duża popularność tej księgi? Jest ona – jak zauważyliśmy - stylizowana przede wszystkim na rodzaj ostatniej homilii skierowanej przez Mojżesza (symbol Prawa) do całego Izraela (Pwt 1,1), która kończy się relacją o jego śmierci (Pwt 34,1-7) i potwierdzeniem nieporównywalnego autorytetu (Pwt 34,10-12). Wraz ze śmiercią Mojżesza kończy się autorytatywne objawienie woli Bożej. Prorocy, głosząc Słowo Boże, będą od tego momentu nie tyle objawiać coś nowego w tej materii, ile wzywać do wypełnienia tego, co Bóg przekazał Izraelowi poprzez Mojżesza.

Jednym z elementów pozwalających wyjaśnić tak dużą popularność tego dzieła w okresie późnego judaizmu i wczesnego chrześcijaństwa jest także sposób, w jaki księga ta mówi o ludzie przymierza, żyjącym pod auspicjami Boga i kierującym się zasadami Jego Prawa. Wobec Boga wszyscy członkowie narodu są równi i w jednakowym stopniu odpowiadają za przestrzeganie prawa oraz stają się beneficjentami owoców Bożej łaski. Na Izraelu jednak nie kończą się plany Boga. Naród ten jest wybrany, aby nieść świadectwo o Nim także innym narodom. W tym duchu Św. Łukasz (Łk 1-2) prezentuje Kościół jako nowy Izrael, lud Boży, do którego przychodzi Jezus. Składa się on już nie tylko z Żydów, ale i nawróconych pogan. W Dz 2-5 Łukasz pokazuje potem apostołów, wywodzących się spośród Żydów, jak gromadzą prawdziwego Izraela najpierw spośród swoich rodaków i wyznaczają im misję ewangelizacji pogan. Oba etapy w historii zbawienia są ze sobą

organiczne połączone. Prawdziwy Izrael rodzi się wówczas, gdy wypełni on swoją dziejową misję i przyprowadzi do Boga wszystkie ludy ziemi. W takim kontekście w Dz 15,14, gdzie jest o tym mowa wprost, mogą zawierać zamierzoną aluzję do Pwt 14,2; 26,28-19 (por. też Wj 19,5). Św. Łukasz absorbuje więc misję wyznaczoną dla Izraela, czym między innymi w Powtórzonym Prawie tłumaczy się cel wybrania tego narodu i widzi jej pełne urzeczywistnienie w misji Kościoła. Część badaczy uważa ponadto, że cała Łukaszowa koncepcja jego Ewangelii, będącej w istocie wędrówką Jezusa do Jerozolimy, oparta została na strukturze Pwt 1-26. Teza ta nie została jednak dostatecznie dowiedziona, choć ilość cytacji tej księgi u Łukasza pozwala sądzić, że czerpał on z niej sporo inspiracji.

W Dz 3,22-23 Łukasz cytuje słowa Mojżesza zapowiadającego, że Jahwe wzbudzi ludowi proroka takiego jak on (Pwt 18,18.15.18-19), odnosząc je do Jezusa. W Nim widzi więc ostateczne spełnienie się tego proroctwa (por. Dz 3,26). Jezus jest jednak nie tylko prorokiem na miarę Mojżesza, ale kimś więcej niż Mojżesz. Kimś, kto głosi słowo Boże nie jak inni prorocy, ale jako ten, który ma władzę. Stąd u św. Mateusza – m.in. w słynnym Kazaniu na Górze może powiedzieć: *powiedziano ojcom, a ja wam powiadam....* W podobny, chrystologiczny sposób, jak do św. Łukasz, św. Paweł (Rz 10,1-10) interpretuje refleksję na temat Tory zawartą w Pwt 30,11-14, gdzie mowa jest o bliskości i dostępności słowa Bożego. Apostoł pogan widzi wypełnienia się tych słów w doskonały sposób w Jezusie Chrystusie – wcielonym Słowie Boga . Paweł - jako doskonałe wypełnienie Tory – wskazuje też wiarę w Jezusa Chrystusa. Przestrzeganie Tory i wiara w Chrystusa, jak też w dokonaną przez Niego zbawczą misję wobec świata, nie tylko się nie wykluczają zdaniem Pawła, ale wręcz Chrystus i jego misja wobec świata są owym doskonałym wypełnieniem Tory. Chrześcijanie, poprzez wiarę w Chrystusa, mają w tym swój udział.

Tora w księdze Powtórnego Prawa zawiera – jak wspominaliśmy –także pewną nowatorską koncepcję społeczną. Opisuje wspólnotę wiary, która żyje i działa wśród świata, w którym wola Boga nie zawsze jest szanowana, a sprawiedliwość nie zawsze jest dostępna. Prawo Boże domaga się od członków tej społeczności

wykonania misji dziejowej poprzez dawanie świadectwa własnym życiem i przykładem braterskiej miłości. Jako źródło inspiracji i zarazem jako argument na rzecz większej wrażliwości w wypełnianiu sprawiedliwości społecznej, autorzy Księgi Powtórzonego Prawa przywołują świadomość, że wszyscy członkowie przymierza są dziećmi tego samego Ojca i równoprawnymi dziedzicami Bożych darów – przede wszystkim Ziemi Obiecanej i związanej z nią kwestii podziału dób tego świata. Każdy z członków tej wspólnoty wiary w równym stopniu, choć na miarę pełnionej funkcji, odpowiada za aplikowanie i przestrzeganie sprawiedliwości w codziennym życiu. Nie trudno zobaczyć w takim przesłaniu teologicznym odzwierciedlenie nauczania Jezusa Chrystusa. Ewangelia Jezusa stanowi doskonałe odbicie prorockiego sprzeciwu wobec niesprawiedliwości społecznych każdego czasu. Dotyczą one nie tylko zewnętrznego świata (ucisku ze strony wielkich imperiów), ale i samej wspólnoty, która deklaruje swe przywiązanie do Boga i pragnie urzeczywistnienia się wymaganej przez Niego sprawiedliwości. W takim samym duchu, w jakim autorzy deuteronomistyczni wskazywali na potrzebę większej solidarności w ramach wspólnoty wierzących i dawania przykładu dla świata, Jezus domagał się tego od swoich wyznawców, tak w zakresie wzajemnych relacji, jak i wobec wszystkich, którzy z różnych względów do tej wspólnoty nie należeli, ale potrzebowali jej miłości. Nie przypadkowo Jezus odpowiadając na pytanie uczonego w Piśmie o najważniejsze przykazanie (Mk 12,28-43), cytuje deuteronomistyczne przykazanie miłości wobec Boga (Pwt 6,4-5) i łączy je z późniejszym czasowo przykazaniem miłości wobec bliźniego (Kpł 19,18). Przypomina tym samym, że droga do właściwej relacji z Bogiem wiedzie poprzez właściwą relację z drugim człowiekiem. Nie można kochać Boga, którego się nie widzi, jeśli nie będzie się umiało miłować bliźniego, którego się widzi, pouczy św. Jan (1 J 4,20-21). Św. Jakub doda do tego wezwanie, abyśmy nie byli tylko słuchaczami słowa, którzy przypominać będą człowieka przyglądającego się samemu sobie w lustrze, a po odejściu od niego, zapominającego zaraz jakim był. Jak dopowie – słuchanie powinno z nas czynić wykonawców dzieła (por. Jk 1,22-25).

Powyższe zestawienie miłości do Boga z miłością do człowieka odsłania inny

ciekawy aspekt teologicznej koncepcji zawartej w Księdze Powtórzonego Prawa, który również znajduje swoje odzwierciedlenie w tekstach Nowego Testamentu. Jak zauważyliśmy we wcześniejszych rozważaniach, księga ta jest instrukcją aktualizującą starsze tradycje. Jej specyficzne umiejscowienie i rola jaką odgrywa, będąc zarazem zakończeniem Pięcioksięgu i wprowadzeniem do Historii Deuteronomistycznej, sugeruje, iż autorzy biblijni postrzegali ją jako klucz hermeneutyczny do zrozumienia nierozzerwalnej więzi pomiędzy wolą Boga i praktyką życia z tą wolą zgodnego. Renowacja przymierza i aktualizacja Prawa w Moabie stanowi kontynuację przymierza i Prawa z Horebu/Synaju. Prawo nie jest więc czymś skostniałym i niezmiennym co do litery. Niezmienny pozostaje tylko jego duch – a więc wola Boża domagająca się od wyznawców respektowania zasad sprawiedliwości społecznej oraz dochowania wierności jednemu Bogu. Ewangelista św. Marek (Mk 12,12,18-27) poprzedza wspomniane wcześniej pytanie o największe przykazanie, innym ciekawym dialogiem, jaki Jezus toczy z pewnym saduceuszem. Jego rozmówca cytuje Pwt 25,5-6 i zawarty w nim przepis odnoszący się do zasad lewiratu, aby podważyć nauczanie o zmartwychwstaniu. Jezus nie tylko wyjaśnia mu, że rzeczywistość *post mortem* będzie całkowicie inna o obecnej (Mk 12,25). Zarzuca też swemu rozmówcy brak zrozumienia Pisma i mocy Bożej (Mk 12,24), cytując jednocześnie inny tekst Pięcioksięgu, o krzewie gorejącym, w którym Jahwe objawił się jako Bóg żywych, a nie umarłych (Wj 3,6). Tym samym poucza nas, że kluczem do zrozumienia poszczególnych wypowiedzi Pisma, nie jest lektura oderwanych od całości fragmentów, lecz integralna interpretacja poszczególnych wypowiedzi, z uwzględnieniem szerokiego kontekstu Pisma Świętego.

Inny ciekawy przyczynek do recepcji Księgi Powtórzonego Prawa w Nowym Testamencie stanowią słynne słowa, że *nie samym tylko chlebem żyje człowiek, ale wszystkim, co z ust Bożych pochodzi żyje człowiek* (Pwt 8,3b). Padają one w kontekście epizodu z manną na pustyni. Już sama egzegeza drugiej części tej wypowiedzi budzi wśród badaczy liczne kontrowersje. Gerhard von Rad sądził, że Jahwe wskazuje tu na słowo Boże, które dla Izraela oznacza prawdziwe i nieprzemijające (jak manna?) źródło życia (Pwt 30,15; 32,47). Lothar Perlitt

sugerował, że chodzi o duchowy wymiar, a słowo Boże rozumiane powinno być nie tyle jako stwórcze, ile zbawcze. Moshe Weinberg myślał z kolei o wskazaniu na opatrność, która czuwa nad człowiekiem mimo, że natura nie zawsze jest w stanie zagwarantować mu niezbędne do przeżycia środki. Timo Veijola identyfikuje natomiast to, co wychodzi z ust Bożych z rozkazującym słowem Boga i Jego przykazaniami. Inaczej rzecz ujmując, nie wystarczy jeść, aby żyć, ale należy słuchać także tego, co Bóg nakazuje. Eckart Otto rozpatruje z kolei całą wypowiedź z najbliższym kontekście, a więc w ramach wędrówki przez pustynię (Pwt 8,2-4). Uważa on, że wypowiedź należy zrozumieć wyłącznie w odniesieniu do tego najbliższego kontekstu. Podczas pobytu na pustyni Izrael żyje nie tylko samym tym chlebem (manną), ale wszystkim, co Bóg w czasie tej pustynnej drogi mu nakazuje. Problem ze zrozumieniem sensu tej wypowiedzi mieli już tłumacze Septuaginty. W greckim tłumaczeniu Starego Testamentu słowa te brzmią następująco: *ale każdym słowem, które pochodzi z ust Bożych żyje człowiek. Wszystko* zostaje więc zrozumiane w tłumaczeniu jako *każde słowo*. Wersja ta wybrzmiewa także w Nowym Testamencie, w słynnym dialogu Jezusa z szatanem na pustyni (Mt 4,4; por. Łk 4,4). W ten sposób *życie każdym słowem z ust Boga* zostaje przeciwstawione życiu *samym tylko chlebem*, co uwypukla priorytet w wierności słowu Bożemu przed troskami materialnymi.

Podsumowanie

Księga Pwt jest trzecią spośród ksiąg Starego Testamentu pod względem cytacji w Nowym Testamencie. W sposób szczególny swoje echo w pismach nowotestamentalnych znajduje proponowana w niej koncepcja wspólnoty przymierza oraz otwarcie jej na przypisaną tej wspólnotie rolę dawania świadectwa o Bogu wobec innych narodów. Jako całość Pwt wskazuje też na nieustanną potrzebę aktualizacji praw, zmiennego co do litery, ale nie co do ducha.